

ՀԵՅՎՈՅ ԼՍՏՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ԹԻՒՆՆԵՐ

(Շաբաթական թիւն տես նրեւ 49)

Մյս ժամանակն է որ Բեկ իւր միապետութիւնը ուրիշներու վրա հաստատելով կ'գոյ Հայաստան որ զՀայկ ևս հնազանդեցնէ. բայց պատերազմի մէջ կ'սպանանէ զնա Հայկ. և վերը յիշուած թուականին իր միապետութիւնը կ'հաստատէ ութսուն տարի իւր իշխանութիւնը հայաստանի մէջ իւր սերնդոց և բոլոր բնակչաց վրա վարելով կ'մեռնի յամի աշխարհի 1973. և իր իշխանութիւնը կը թողու իր Վրմենակ որդոյն:

Վսա հայկազանց իշխանութեան սկիզբը յոյն է որ կ'շարունակի յաջորդաբար մինչև Վրամոյ վսխանը. զոր որդի ՚ի հօրէ կանուան և զաղբ կ'կսու լարեն:

Բայց այսքան միջոցն մէջ կ'տեսնենք որ ՚ի հոյկայ մինչև Վրամ հայաստանի կրօնական պաշտամանց վրա ուրիշ յիշատակութիւն չ'կայ բայ ՚ի Հոյկայ ասուած պաշտութեանէն զոր ազգային պատմիչք Վոյի կենդանութեանէն ժամանակագրական հաշուով կ'հաստատեն ինչպէս գրել ենք՝ Սպարան պատմագիր Սիւթթար գոշ և այլք որք միաբան կ'հաստատեն թէ միայն Հոյկ չ'կամելով բեկայ պատկերը պաշտել, նորանից ապստամբելու ու նրան սպանեց:

Միևայել Վրոյի պատմիչը աւելի բայապատ կ'վկայէ ինչպէս վերը գրեցինք թէ

Հայկ բեկայ սրակերը չ'կանգնեց և չ'համարեցաւ զնա աստուած:

Ուստի անտարակոյս ենք որ Հայք մինչև Վրոյի սպանման օրերը Հայկայ ասուած պաշտութիւնն ունէին իրենց կրօնական պաշտամանց մէջ, և ոչ երբեք կը առաջաշտեցան, ըստորում չ'յիշատակուիր:

Միայն Վրոյի օրով կ'երևի որ Հոյոց մէջ սկսել էր արդէն տարբար պաշտութիւնը. վասն զի կ'տեսնենք պատմութեան մէջ որ երբ Շախրամ զՎրոյն սպանել տալէն ետքը, չ'կարողացաւ հոյոց զօրաց դէմն առնուլ որքքին նախնդէր կ'լինէին Վրոյի մահուանը, այսպիսի սուտ սրտապել հանեց թէ ՚լի զեալ աստուածոյն մերոց զՎրոյ և կենդանացուցեալ, լին զվարձագ մեր՝ ուստի և դիւաց անուսով նոր պատկեր մի կանգնել տալով ցոյց տուաւ ամենին, թէ այս աստուածոց զօրութիւնը զՎրոյն կենդանացուցին, իր հոմանեաց մէկը Վրոյի տեղը համբաւելով, համոզեց նրանց ու պատերազմը դադարեցրուց:

Մյս անցքէն կ'լմանանք որ այս ժամանակ հայաստան կռապաշտութիւնը սկսուել էր որ համոզուեցան թէ յանուն դիւաց կանգնեալ պատկերներէն այսպիսի զօրութիւն կեղանէ:

Կարդոսի օրով որ Վրոյի որդին էր յոյանապէս հոյոց կռապաշտութիւնը ըսկզնաւորուած կ'տեսնուի. վասն զի այս ժամանակ հոյք տարբար պաշտութեամբ կռապաշտեցան. զորն որ Սարաց նահապետը Օրագոշտ մոգ հայաստան բե

րէց իր բռնակալու թեան հետ, երբոր ըզ
Շափրամ հայաստան քշեց ու սպանեց
նորան Մ. րայեան Մ. րայի (կարգոսի) հետ :

Մնուշուանայ մակդիրն և ս ցոյց կ'տայ
որ Սոսանուէր կ'կոչուէր. վասն զի նախ
նի հայք կ'պաշտէին այն ժամանակը և ըզ
Սոսի ծառ. ինչպէս կ'վկայեն պատմիչք,
և իրանցից քաջ մարդիկը նորան կ'նուի
րէին ու կենդանիք կ'զոհէին :

Արեւնային կ'հաստատէ զայս, որ Մ.
նուշուանը Սոս կ'կոչուէր. քանզի Թոմաս
էր այն, ըստ պաշտամանյ ՚ի սօսիան Մ. րմե
նակայ. ըստ հանդարտ և կամ սաստիկ շէ
ջէլոյ օգոյն և եթուստ շարժումն սովորեցան
՚ի հմայս աշխարհիս հայկազանց. և
այս բազում ժամանակս :

Մյս տեղից կիմանամք որ Մնուշու
անէն ետքը մինչև հայկազանց թագա
ւորական գահը հաստատուելը ուր ամ
բարձու Պարոյր առաջին թագաւոր հայ
կազանց տանէն գլխովին կուսպաշտուի
էր ՚ի հայաստան թէ և յ'տ այնորիկ
պատմութիւնը ոչ ինչ չիշատակել յայտ
նի բայց հարկաւ կրօնական պաշտամունք
ունէր ՚ի սյազքը յընթացս իշխանուէ նա
հաստատաց և թագաւորաց մինչև Մ. րհագ
նի ժամն ակրորնք յաջորդ բար մէկմէ
կու ետեւէ ազգի նահապետական իշխա
նութիւնը վարեցին և թագաւորեցին հա
յաստանի Մ. րհագն հայրենի իշխանու
թիւնը ձեռք առնելէն ետքը, իր դիւցազ
նական քաջութիւնները այնքան հռչակ
վեց հայաստանի մէջ, և այնքան ուամիկը
կ'զարմացնէր, մինչև ոչ միայն հայերը,
այլև վրացիք և սաստուածացուցին զնա

և միհեան շինեցան նորա անդրին պաշ
տելու :

Ս. րհագնի վախճանէն մինչ Մ. րշակու
նեաց հայոց թագաւորութիւնը զոր Մ. ր
ղարշակ սկսաւ, հայերը Մ. րհագնի յաղ
թանդամութիւնը տեսնելով հայոց շեր
քիւլէն կ'կոչեն զինքը, երբոր Մ. րիլէսի
քաջութեանց համբաւը հասել էր հայաս
տան. և նորա հռչակաւոր մեհեանը կշի
նէն հարոն (մշու երկիրը) և Մ. րշտիշատ
գաւառների մէջ. համարելով նորան աստ
ուած ու ժոյ և զօրութեան, ուստի և
իրենց կրօնական պաշտամունքը կ'կոչեն
Մ. րհագնի սէն պաշտօնոր մինչև Մ. րղար
շակայ օրը կ'պաշտուէր հայաստանի
մէջ :

Ս. րղարշակ իր թագաւորութիւնը ընդ
հանրապէս բարեկարգելէն և հայկազանց
քաջութեանց գործոց պատմութիւնը Ս. րե
նուէի դիւանս սունէն ձեռք ձգելէն ետ
քը, տեսնելով որ հայերը իրենց նախնիքը
անդրի հանել կ'պաշտեն, մեհեան կ'շինէ
Մ. րմաւրայ մէջ. և կ'դնէ այն տեղ արե
գական և լուսնի կուռքերը (Մ. րյ տեղից
կերելի որ արեւապաշտութիւնը Մ. րշակու
նեաց մտաւ հայոց մէջ). ուր և փոխադ
րելով իր նախնեաց արձանները, ինչպէս
կերելի Ս. րմբին քաղաքէն, Մ. րհուսեաց
ազգէն, որ վահագնի սերունդներն էին,
բուրմեր կ'կարգէ պաշտօնասէր մարդիկ :

Արօնական պաշտամունքը աւելի մեծ
յառաջադիմութիւն գտաւ հայաստանի
մէջ Մ. րշակունի հօր թագաւորաց ժա
մանակը, և շատ տեղ մեհեաններ շինուե

ցան յունաստանէն գերեվարած կուռ-
քերի համար:

Մտաշէս առաջին Միայէն հայաստան
ղըկեց Մտեմիդեայ Հերակլեայ և Մյո
ղոնի պղնձաձոյլ, ոսկեզօծ արձանները.
զորոնք քուրմապետները գրին յՄ. րմաւիր
ուր Վ շղարշակ մեհեան շինած էր: սոքա
Մտաշիսի մահուանէն ետքը կարծելով
թէ Հերակլի արձանը Վ շահանին է, որոնք
Վ շահանի ազգականուէն էին և կ'կոչ
վէին Վ շահանիք, տարան Տարոն և կանգ-
նեցին յՄ. շտիշատ իրենց գիւղի մէջ:

Գարձեալ Մտաշէս իր կենդանուէ
Ժամանակը յարկադայէն հայաստան զըր
կեց Գիտի, Մտեմիդեայ, Մթենա-
սայ, Հեփեսոսի և Միբոդիտեայ պատ-
կերները իրենց քրմերովը մէկ տեղ. որք
Ճանապարհին լսելով Մտաշիսի մահը,
յիշեալ կուոց պատկերները տարան յամ-
րոցն ասացեալ Մնի որ դարձեալ Տարոն
գաւառի մէջն է, և այն տեղ մնացին:

Իսկ Տիգրան Մտաշիսի որդին քան
զհայրն աւելի կուատունները շատացրուց
հայաստանի մէջ, որով աւելի կերեւի նո-
րա կրօնասիրութիւնը և ստորա օրովն էր
որ յունաց կողմերէն գերեվարեալ քուր-
մերը հայաստանի ներսերը չուվելով եր-
թալ իբրև ՚ի դիցն պատգամաց յամուրն
Մնի կենալ ուղեցին. Տիգրանն էլ կանգ-
նեց անդ Գիտի ողիմպիական պատկերը.
Թիլին աւանի մէջ դրաւ Մթենասայ
կուռքը. յարիզա հաստատեց Մտեմի-
դեայ պատկերը, և ՚ի Քաղապառինջ
Լափոստոնին:

Հետեւալ ողբերգութիւնը հանդերձ այլ միւս-
նի ոտանաւոր հանելուկներով և ցոյցին ոտանաւոր
բացատրութիւններով Շամախիէն յուղարկուած է
մեզ սպելու խնդրանով.

ՈՂԲԱԼԻՅ ԲԱՆՔ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
ՎԱՆՅ ՄԵՅՍԱՐՈՒ, ՈՐ Ի ՎԻՃԱԿԻՆ
ՇԱՄԱՍԻՈՅ.

Ով Հայ պատանի, ես զպուս բարի
Այս սուրբ մեհաստան, որ ի Մէյսարի.
Արդեօ՛ք, կ'բերե՞ս ինձ մի լուր բարի,
Թե անհար անեք դեռ լամ շաւ սարի
Իբրեւ զգերի:

Իիսեմ որդեա՛կս, կզգաս ևս դու
Մորմոք արիս, բառաւս անձայն,
Եւ մինչեւ անգամ եղբերգու բու
Կեսնես զլիսուս, որ կձայնե վայ....
Եւ աւիհնի Հայ....

Չունիմ պատգամներ, հախնի սուրբ Հայրեւ,
Վաղեմի գրած առաս իշխաններ,
Որոնք մեծ յուսով նիղն ու զանձեր,
Չոնէլ են ինձի արժանի զոներ,
Տրով բարեբեր.

Յայնժամ ծնկաւստ դաս ուլ զաւորաց
Առաս պարգեւոք էին արաբաց.
Բայց արդ իմ աչաց կարիլք աւսաւուաց
Կ'առնեն իմ ժխուր սուրբ յասակս բաց,
Տամակ Տեսազգեաց.

Ո՛ւր են իմ զարդե կարմիր ծիրանի,
Ուր բազմ մարգարեայ, զգեսք բենեգեայ,
Որով օրհնութիւն, ալոքի գովանի
Կինէին անհաս հանապազորդեայ.
Որով մեսակայ.

Ո՛ւր են ինկս Տուփ, բուր, սրս աւրլից,
Ուր սուրբ ալիւմ, դաս միաբանից,
Իոցա փոխառեն շրջիկ գաւեթի
Արդ սուրբ պատերիս վեայ լի են լի,
ձեւով անուէլի.